2. De membro aut osse fracto & Talione.

Phavorinus, Nonnulla autem in istis legibus nec consistere quidem (sicut dixi) visa sunt. Velut illa lex Talionis, cujus verba (nisi memoria me fallit) hæc sunt, *Si membrum rupit* [Festus legit *rapserit* in voce Talionis] *meum, e pacto (ni cum eo pacit* [1]. Festus ita legit *d. loco*) *talio* [2] *esto*. Hæc Gellius 20. *c.* 1. purior est autem lectio Festi quam Gellii.

Pœna injuriarum ex lege XII. *Tabularum propter membrum quidem ruptum talio erat*: propter os vero *fractum, nummariæ pœnæ erant constitutæ*, quasi in magna veterum paupertate: & post, sed pœna injuriæ, quæ ex lege XII. Tabularum introducta est, in desuetudinem abiit. Hæc Justinianus in §. 7. *Inst. de injuriis.*

3. De convitiis & famosis libellis.

Nostræ XII. Tabulæ, cum perpaucas res capite [3] sanxissent, in his quoque hanc sanciendam putaverunt. *Si quis actitavisset* (legunt nonnulli *accentasset* [4]) *sive carmen* [5] *condidisset, quod infamiam faceret, flagitiumve alteri*: hæc Cicero 4. *de Republica* apud Augustinum 2. *de civitate Dei* 9. Rævardus ita hanc legem restituit. Si quis occentassit, actitassit, sive carmen condidissit, quod infamiam faceret, flagitiumve alteri precaretur, capite pœnas luito.

TIT. XXVI.

De extraordinariis criminibus.

1. De termino moto.

NUma [6] Pompilius statuit, eum *qui terminum exarasset & ipsum & boves ejus sacros esse*. Festus *in Termino*.

Hanc legem ita restituit Josephus Scaliger, *Qui terminum exarassit, ipsus & boveis sacrei sunto.*

2. De Prævaricatione Patroni adversus Clientem 7.

Servius ad illos versus Virgilii 6. *Æneidos* 609. 610. Hic, quibus invisi fratres, dum vita manebat, Pulsatusve parens, & fraus innexa clienti. Ex lege, inquit, XII. Tabularum venit, in quibus scriptum est: *Patronus si clienti* [8] *fraudem fecerit, sacer esto*. Hæc ille.

3. De collegiis illicitis.

Duodecim tabulis cautum esse cognoscimus, *Ne quis in urbe cœtus nocturnos agitaret*: deinde lege Gabinia promulgatum, qui conciones ullas in urbe conflavisset, more majorum, capitali supplicio multaretur. de te itaque Catilina sciscitor, tunc cœtus istos commilitonum tuorum *contra præcepta* XII. *Tabularum*, contra leges nostras, contra senatus ac plebis autoritatem, noctu cogendos esse putavisti? hæc Porcius Latro in declamatione adversus Catilinam.

TIT. XXVII.

De publicis judiciis.

1. De accusationibus.

INterfici *indemnatum* [9] *quemcunque hominem, etiam* XII. *Tabularum* decreta veruerunt. Hæc Salvianus episcopus Massiliensis 8. de judicio & providentia.

2. De Majestatis crimine.

Lex XII. *Tabularum jubet eum, qui hostem concitaverit, quive civem hosti* [10] *tradiderit, capite puniri*. Marcianus *in lege* 3. *ff. ad legem Juliam majestatis.*

3. De adulteriis.

Matronas prostratæ pudicitiæ, quibus accusator publicus deesset, ut propinqui majorum [11] more *de communi* [12] *sententia coërcerent* [13], *Tiberius autor fuit*. Suetonius *in Tiberio cap.* 35.

4. In adulterio uxores deprehensas jus fuisse maritis necare.

In adulterio uxorem tuam si deprehendisses, sine judicio impune necares: illa te (*si adulteraves*) *digito non auderet contingere, neque jus est*. Cato *in oratione de dote* apud 10. Gell. 23.

5. De pellice.

Pellices nunc quidem appellantur alienis succumbentes non solum fœminis, sed etiam mares. Antiqui eam proprie pellicem nominabant, quæ uxorem habenti nubebat: cui generi mulierum etiam pœna constituta est a Numa [14] Pompilio hac lege. *Pellex aram Junonis ne tangito: si tanget, Junoni crinibus demissis agnum fœminam cædito*. Hæc Festus *in voce Pellices*, & Gellius 4. *c.* 3. *in fin.*

6. De sicariis.

Id autem fuisse indicat lex [15] Numæ [16] Pompilii regis, his composita verbis: *Si quis hominem liberum dolo sciens morti duit, parricida esto*. Festus in Parricida. *Sei imprudens se* [17] *dolo malo occisit pro capite occisei, & nateis ejus in concione arietem subicito* [18]: Josephus Scaliger apud Festum *in Subici*, hanc postremam partem ita restituit ex schediis Servianis.

7. De Parricidio.

Plorare, flere, inclamare, idem significat & cum præpositione implorare, est invocare. at apud antiquos plane inclamare. in Regis Romuli & Latii (lege Tatii & Servii Tullii) legibus, *Si parentes, puer verberit*, ast *olle* (*lege oloe*) *plorassit* [19] (*lege plorassint*) *parentes puer diveis parentum sacer* [20] *esto. Si nurus, sacra divis parentum esto*. Hæc Festus *in Plorare*, apud quem tamen quæ pars hujus legis de nuru loquitur, ordine præcedit anteriorem. Præstat autem eam legem ita restitui, judicio Josephi Scaligeri.

8. De veneficiis.

Cajus *l.* 4. ad legem XII. Tabularum, *Qui venenum* [21], *inquit, dicit, adjicere debet utrum malum an bonum, &c. l.* 23. *ff.* de verbor. signific.

9. De falsis.

An putas Phavorine, *si non illa etiam ex* XII. *Tabulis, de testimoniis falsis pœna abolevisset: & si nunc quoque, ut antea qui falsum testimonium dixisse convictus esset, e saxo Tarpeio* [22] *dejceretur, mentituros fuisse pro testimonio tam multos, quam videmus?* Hæc Gellius 20. *c.* 1. *in fin.*

10. De maleficiis.

Quid? non & legum ipsarum in XII. [23] Tabulis verba sunt? *Qui fruges excantasset* [24]: & alibi, *qui malum carmen incantasset*. Hæc Plin. 28. *c.* 2.

Servius in Eclog. 8. Virgilii, *Atque satas alio vidi traducere messes*. Magicis, inquit, quibusdam artibus hæc fiebant. unde est in XII. Tabulis, *Neve alienam segetem pellexeris*. Hæc ille.

Hac pestifera sceleraraque doctrina, *Fructus alieni in alias terras transferri prohibentur*, nonne in XII. Tabulis, id est, Romanorum, antiquissimis legibus Cicero commemorat esse conscriptum, & ei qui hoc fecerit supplicium constitutum? Hæc Augustinus 8. *de civitate Dei* 19.

Et apud nos in XII. Tabulis cavetur, *ne quis alienos fructus excantassit*. Rudis adhuc antiquitas credebat, *& attrahi imbres cantibus & repelli* [25]: quorum nihil posse fieri, tam palam est, ut hujus rei causa nullius Philosophi schola intranda sit. Hæc Seneca 4. *Naturalium* 7. *in fin.* Tibullus 9. Cantus vicinis fruges traducit ab agris.

11. De lege Julia repetundarum, & corrupto judice.

De Judice qui ob rem dicendam pecuniam acceperit, dixi supr. ad Titul. de judiciis.

12. De falsis vindiciis.

Dixi supr. ad Titulum de possessionibus & interdictis.

TIT. XXVIII.

De pœnis.

DE capite civis nisi per maximum comitiatum ne ferunto. Cicero 3. *de legibus*.

TIT. XXIX.

De captivis.

Sanates dicti sunt, qui supra infraque Romam habitaverunt, quia cum defecissent a Romanis, brevi post redierunt in amicitiam, quasi sanata mente. Itaque in XII. cautum est, *Ut* [26] *idem* [27] *juris esset sanctibus, quod fortibus* (quidam legunt *forctibus*) id est bonis, & qui nunquam defecerunt a populo Romano. Festus *in Sanates*.

[1] Ab antiquo paco, quod est pacifci. vide *Festum* in voce *Pacionem*. [2] Talionem Imperatores dixere reciproci pœnam in *l.* 3. *C. Theod. de exhib. reis*: reciprocos pœnæ incursus. *l.* 7. *C. Theod. de accusat.* Tertul. 2. *adversus Marcionem*. Timor talionis per eundem saporem paßionis. Nihil amarius, quam id ipsum pati quod feceris aliis. de Talionis pœna & exemplis dixi multis locis. *Nov.* 60. *c.* 1. *Novell.* 115. *c.* 3. §. 13. *Novell.* 123. *c.* 11. *Nov. Leonis* 60. Lex Talionis justa sit necne, vide apud 20. Gell. 1.

[3] Legibus 12. Tab. capitale fuit convicium, carmenve in alterius injuriam facere. Secuta est alia pœna, fustuatio fili. Horat. *epist. ad Augustum*, *Quin etiam lex, Pannaque lata malo quæ nolet carmine quenquam Describi, vertere modum formidine fustis, Ad benedicendum delectandumque redacti*. adde Cornutum in *Persium*. Tertia successit pœna intamiæ, de qua vid. *l.* 5. §. 9. §. 10. *ff. de injur.* hodie pœna famosi libelli, capitalis. *l. un. C. de fam. libel.* [4] *Occentassint* antiqui dicebant quod nunc *convicium fecerint* dicimus, &c. Festus in *accentassit*. & hoc quidem verbo maledictum & convitium prohibetur. Paul. 5. *sent.* 4. §. 18. [5] Malterium, canticum. Paul. 5. *sent.* 4. §. 15. famosos libellos §. 16. librum *l.* 5. §. 9. *ff. de injur.* ἀπγράμματα *d. l.* §. 10. Famosum carmen quod legibus XII. Tabul. vindicatum testatur. Paul. 5. *sent.* 4. §. 6. *l.* 21. *ff. de testibus. l.* 18. *in fin. ff. qui testamenta.* Carmen tuum, quo fama alterius coinquinatur & vita. Arnob. 4. *contra gentes*. Horat. 2. Satyr. 1. *si mala condideris, in quem quis carmina, Jus est judicumque*. Carmen ad alterius injuriam conditum. Cic. 4. *Tuscul.*

[6] Constat hanc legem non esse XII. Tabul. sed Numæ. [7] Advocatus non proprie prævaricator dicitur, si tamen prævaricatus sit, id est, si prodiderit causam, extra ordinem solet puniri. *l.* 1. *in fin. ff. de prævaricatione*. [8] De clientibus & susceptis dixi ad *l.* 24. *ff. de testibus*: *l.* 132. *ff. de verbor. obligat. l.* 6. §. 5. *C. de his qui ad Ecclesiam.* Cato apud Gellium 5. *cap.* 13. majores, inquit, sanctius habuere defendi pupillos, quam clientem non fallere, adversus cognatos pro cliente testatur. testimonium adversus clientem nemo dicit. Patrem, primum, postea patronum proximum nomen habere. Massurius autem Sabinus *libro* 3. *juris civilis*, antiquiorem locum tribuit hospiti, quam clienti. Verba ex eo libro hæc sunt: In officiis xpud majores ita observatum est, primum tutelæ, deinde hospiti, deinde clienti, tum cognato, postea affini. de qua causa fœminæ viris potiores sunt habitæ, pupillarisque tutela multiberi prælata: etiam adversus quem affuissent ejus filii tutores relicti, in eadem causa pupillo aderant. & post, C. Cæsar in oratione quam pro Bithynis dixit, Neque clientes, inquit, sine summa infamia deseri possunt, quibus etiam a propaqui nostris ogem fuere institutumus. Idem Gell. 20. *c.* 1. Clientem in fidem acceptum chariorem haberi, quam propinquos, tuendumque contra cognatos censuit. Neque pejus ullum facinus æstimatum est, quam si quis probaretur clientem deriisi habuisse, &c. addendus Servius ad illa verba Virgilii, *& fraus innexa clienti*. Plautus *in Menechm.*

[9] Id est, inauditum. dixi ea de re ad *l.* 2. *ff. ad l. Corneliam de sicariis*. [10] Cajus *lib.* 2. *ad leg.* 12. *Tabul.* quos nos hostes appellamus, eos veteres perduelles appellabant, per eam adjectionem judicantes, cum quibus bellum esset. *l.* 234. *ff. de verb. signific.* [11] Id lege Romuli constitutum fuisse testatur *Dionysius Halicarnassens* 2. [12] Id est, mariti & cognatorum, Halicarn. *ibid.* [13] Ζημιοῦν quod quidam necare intelligunt, fed Gellius multare non necare dixit. [14] Lex Numæ. [15] Huc referenda lex horrendi carminis quæ apud Liviam 1. Duumviri perduellionem judicent. [16] Lex Numæ. Certum est ea de re aliquid sanctum fuisse in 12. Tabulis Justinianus §. 5. *Institut. de publicis judiciis*. Lex, inquit, Cornelia de sicariis quæ homicidas ultore ferro prosequitur: vel eos, qui hominis occidendi causa cum telo ambulant. Telum autem, ut Cajus noster ex interpretatione 12. Tabul. reliqui, &c. [17] Id est, fine. Festus *in sed.* [18] Subici aries dicitur, quem quis agit, ut pro se cædatur. *Festus*, in subjicere. [19] Parens, qui a filio vim patiebatur, parentes plorabat, hoc est, inclamabat, & divis parentum facer erat filius, hoc est, ejus facinus conclamatis parentibus divis parentum fic devorebatur, ut filius a quovis fine fraude posset occidi, & qui eum occidisset, parricidii non damnaretur: Rævardus ita hunc locum interpretatur. [20] Id est, in parentum sacra ac potestatem revertitur, vide Cujac. *ad titul. de ingenuis. libro* C. ubi dixi. [21] Vid. *l.* 1. §. 2. *ff. ad l. Corneliam de sicariis*. [22] Dixi ad *l.* 24 *ff. de pœnis*. [23] Plinius 30. *c.* 1. Est & alia magices factio, *& post*, Extant & apud Italas gentes vestigia ejus in 12. Tabulis nostris. Hæc ille. [24] Seneca 4. *natural.* 7. *in fin.* Et apud nos in 12. Tabulis cavetur, *Ne quis alienae fructus excantassit*. [25] Huic postremo hominum generi leges ignoscunt. Constantinus, Nullis criminationibus implicanda sunt remedia humanis quæsita corporibus, aut in agrestibus locis innocenter adhibita suffragia, ne maturis vindæmiis metuerentur imbres, aut ventis grandinisque lapidatione queterentur. *l.* 4. *C. de maleficiis*.

[26] Josephus Scaliger apud Festum *in Sanates* ita restituit, Nexo soluroque, forti sanatique idem jus esto, id est, bono Romano idem & peregrino qui inferiore loco est. Hæc ille. Alias de sanatibus populis opiniones, vide apud eundem *dictis locis*. [27] Hæc particula movit me, uti hoc caput referrem ad Titulum de captivis, quod vix improbabunt, qui huic loco contulerint legem 7. *ff. de captivis*.

TITULI
EX
CORPORE ULPIANI.

TIT. I.
DE LEGIBUS [1] ET MORIBUS [2], ET LIBERTIS.

§. 1.

IMperfecta lex est veluti Cincia [3], quæ supra certum modum donari prohibet, exceptis quibusdam cognatis: & si plus donatum sit, non [4] rescindit. §. 2. Minus quam perfecta lex est, quæ vetat aliquid fieri: &, si factum sit, non rescindit: sed pœnam injungit ei qui contra legem fecit, qualis est lex Furia [5] testamentaria, quæ plus quam mille assium legatum, mortisve causa prohibet capere: præter exceptas personas: & adversus eum qui plus ceperit, quadrupli pœnam constituit. §. 3. Lex aut [6] rogatur, id est, fertur: aut abrogatur, id est, prior lex tollitur: aut derogatur, id est, pars primæ tollitur: aut subrogatur, id est, adjicitur aliquid primæ legi: aut abrogatur, id est, mutatur aliquid ex prima lege.

§. 4. Mores [7] sunt tacitus [8] consensus populi, longa [9] consuetudine inveteratus. §. 5. Libertorum genera sunt tria [10], Cives [11] Romani, Latini [12] Juniani, Dedititiorum [13] numero. §. 6. Cives Romani sunt liberti qui vindicta [14], censu [15], aut testamento [16], nullo jure impediente manumissi sunt. §. 7. Vindicta [17] manumittuntur apud magistratum, velut Prætorem [18], Consulem [19], Proconsulem [20]. §. 8. Censu manumittebantur olim, qui lustrali [21] censu Romæ jussu dominorum, inter cives Romanos censum [22] profitebantur. §. 9. Ut testamento [23] manumissi liberi sint, lex duodecim Tabularum facit, quæ confirmat, quod datum [24] legatum est. §. 10. Hodie autem ipso jure liberi sunt ex lege Junia [25], qua lege Latini [26] sunt nominati, inter amicos [27] manumissi. §. 11. Dedititiorum [28] numero sunt, qui pœnæ [29] caussa vincti sunt a domino [30]: quibus vestigia [31] scripta fuerunt: qui propter noxam torti nocentesque [32] inventi sunt: quive traditi sunt, ut ferro, aut cum bestiis depugnarent: vel in custodiam [33] conjecti [34] fuerunt: deinde quoquo modo manumissi sunt: idque lex Ælia [35] Sentia facit. §. 12. Eadem lege [36] cautum est, ut minor triginta annorum servus [37] vindicta manumissus, civis Romanus non fiat, nisi apud consilium caussa probata fuerit: ideo sine consilio manumissum servum manere putat. Testamento vero manumissum perinde habere jubet, atque si domini voluntate in libertate esset, ideoque Latinus fit. §. 13. Eadem lex eum [38] dominum qui minor viginti annorum est, prohibet servum manumittere, præterquam si caussam apud consilium probaverit. In consilium [39] autem adhibentur [40] Romæ quinque Senatores [41], & quinque Equites Romani, in provincia [42] viginti Recuperatores [43], cives Romani. §. 14. Ab eo domino, qui [44] solvendo non est, servus testamento liber esse jussus, & heres institutus, etsi [45] minor sit triginta annis, vel in ea causa sit, ut dedititius fieri debeat, civis Romanus & heres sit; si [46] tamen alius ex eo testamento nemo heres sit. Quod si duo pluresve liberi heredesque esse jussi sunt, prime [47] loco scriptus liber & heres sit. Quod & ipsum lex Ælia Sentia facit.

§. 15. Eadem lex in [48] fraudem creditoris & patroni manumittere prohibet.

§. 16. Qui tantum in bonis [49], non etiam ex jure [50] Quiritium servum habet, manumittendo Latinum facit. In bonis [51] tantum alicujus servus est, velut hoc modo, Si civis Romanus a cive Romano servum emerit, isque traditus ei sit, neque tamen mancipatus [52] ei, neque in jure cessus [53], neque ab ipso anno [54] possessus sit. Nam quandiu [55] horum quid fiat, is servus in bonis quidem emptoris est, ex jure Quiritium autem venditoris est.

§. 17. Mulier [56], quæ in tutela est, item pupillus & pupilla manumittere non possunt. §. 18. Communem servum unus ex dominis manumittendo, partem suam amittit: eaque adcrescit [57] socio, maxime si eo modo manumiserit, quo, si proprium haberet, civem Romanum facturus esset. Nam si inter amicos eum manumiserit, plerisque placet eum nihil egisse. §. 19. Servus, in quo alterius est usus fructus, alterius proprietas, a proprietatis domino manumissus, liber non [58] fit, sed servus sine domino est.

§. 20. Post mortem heredis [59], aut ante [60] institutionem heredis testamento libertas dari non [61] potest, excepto testamento militis. §. 21. Inter medias heredum institutiones libertas data, utrisque adeuntibus non [62] valet: solo autem priore adeunte, jure antiquo valet. Sed post legem Papiam Poppeam, quæ partem non adeuntis caducam facit, si quidem primus heres vel jus antiquum habeat, valere eam posse placuit: quod si non habeat, non valere constat, quod loco non adeuntis, legatarii [63] partis heredes fuerit. Sunt tamen qui & hoc casu valere eam posse dicunt. §. 22. Qui testamento liber esse jussus est, mox [64] quam unus ex heredibus adierit hereditatem, liber fit. §. 23. Justa libertas testamento potest dari his servis, qui testamenti [65] faciendi, & mortis [66] tempore, ex jure Quiritium testatoris fuerunt. §. 24. Lex Furia [67] Caninia jubet testamento ex [68] tribus servis non plures quam duos manumitti: & usque ad decem, dimidiam partem manumittere concedit: a decimo usque ad triginta, tertiam partem, ut tamen adhuc quinque manumittere liceat, æque ut ex priori numero: a triginta usque ad centum quartam partem æque ut decem ex priori numero liberari possint: a centum usque ad quingentos, partem quintam, similiter ut ex antecedenti numero vigintiquinque possint fieri liberi. Eademque præcipit, ne [69] plures omnino quam centum, ex cujusquam testamento liberi fiant. §. 25. Eadem lex cavet, ut libertates servis testamento nominatim [70] dentur.

[1] Dixi ad *lib.* 1. *C.* 14. [2] Vide 8. *C.* 53. [3] De qua dixi ad *l.* 25. *Cod. de donat. & ad l.* 5. *Cod. de legib.* sit etiam ejus mentio in lege 4. *C. Theodos. de donat.* Plautus eam munerarem appellat apud Festum. [4] Macrobius *in somnium*, Inter leges illa imperfecta dicitur, in qua nulla deviantibus pœna sanctur. [5] De qua dixi ad *l.* 1. *ff. ad l. Falcid.* [6] Dixi ad *l.* 102. *ff. de verbor. signif.* [7] §. 9. *Instit. de jure naturali.* [8] *l.* 32. *in fin. ibi*, *tacite consentiunt. l.* 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. *ff. de legibus.* sine scripto *d.* §. 9. non suffragio, sed rebus ipsis & facinoribus declaratus, *d. l.* 33. vid. *tit. Cod. quæ sit longa consuetudo.* [9] *d. l.* 35. Inveterata *d. l.* 33. §. 1. diuturna *d. l.* 34. [10] Cajus 1. *Instit.* 1. *vers. libertorum.* Libertorum status tripertitus §. 3. *Inst. de libertinis.* [11] Cives autem Romani fiunt tribus modis. J. *eod.* §. 6. Cujac. 1. *Instit.* 2. [12] §. 10. J. *eod.* [13] §. 11. J. *eod.* [14] Vid. §. 7. J. [15] Vid. §. 8. J. [16] Vid. §. 9. J. [17] §. 1. *Instit. de libertinis.* Tribunal non exigit hæc manumissio *l.* 7. *ff. de manumiss. vindict.* sitque hodie per tutorem verbaque solennia, licet non dicantur, ut dicta accipiuntur *l.* 23. *ff. d. tit.* Porro, Theophilus id genus manumissionis ex eo dictum putat, vel quod eo vindicaretur mancipium in naturalem libertatem, (& male. Nam si ita esset, qui censu vel testamento manumitteretur, vindicta quoque manumitti diceretur) vel a Vindice quodam, qui, cum servus esset, eruptoram adversus Romanos conjurationem indicio fuo præfecit, publicoque a Romanis manumissus est, & in honorem ejus, quicumque apud magistratum manumittebatur, vindicta manumitti dicebatur, Theophil. §. κεφ τοῦ κω *Inst. de libert.* Conjurationis a Vindice detectæ meminit quidem Livius 2. Est etiam verisimile. vindicta manumissionem dici, quod lictor *d. l.* 8. *l.* 23. *ff. de manumiss. vindict.* virgulam servo manumittendo imponeret. Persius, *Vindicta postquam meus a prætore recessi*, & poft, *Non in festuca liror quam gestat inani.* Virgulam, inquam, quæ vindicta diceretur. Boët. *in Topic.* Plutarchus *de sera numinis vindicta* κλῆρον λίκτορ appellat. hinc vindictam imponere *l.* 14. *in fin. ff. de manumissionibus. l.* 12. §. 2. *ff. de liberal. causa l.* 19. §. 4. *ff. de castrensi peculio. l.* 2. *C. si adversus libertat.* [18] *l.* 1. *l.* 8. *ff. de manumiss. vindicta. l.* 14. *C. de vindicta manumiss. l.* 1. *C. de off. prætor. l.* 1. *ff. de off. præt.* [19] *d. l.* 4. *l.* 1. §. 1. §. 2. *ff. de off. consulis. l.* 20. *in fin. ff. de manumiss. vindict.* [20] *l.* 2. *ff. de off. proconsul. l.* 17. *ff. de manumiss. vindicta*: & ita legendum est *lege* 4. non *præsules*. An & apud alios? utique apud magistratus civitatum, quibus hujusmodi jus est. vid. *d. l.* 4. *in fin.* apud magistratus municipales. hi habent legis actionem, Paul. 2. *sentent.* 25. §. 4. apud Præfectum Ægypti *l.* 21. *ff. de manumiss. vindict.* apud legatum proconsulis *l.* 17. *in fin. ff. d. tit.* quin apud ipsum Imperatorem *l.* 14. *in fin. ff. de manumissionibus.* [21] Lustrum, spatium quinque annorum. de tomma censendi vide titulum *ff. de censibus.* [22] Id est, facultatem & libertatem suam, vide Theophil. *dictis locis*, *l.* 10. *ff. de probat. l.* 64. *ff. de adquir. rer. dom.* [23] Dominus servum testamento potest manumittere. *ff. de manumiss. testam. C. de testam. manumiss.* [24] Verba hujus legis vide *in titulo* 11. §. 14. J. *eodem*: & *in l.* 1 *ff. ad legem Falcidiam*: *l.* 53. *l.* 120. *ff. de verb. signifie. in Novell.* 22. *c.* 2. vide etiam quædam, quæ ibidem dixi. [25] *l. unica C. de Latina libertate tollend.* Nonbana scilicet. §. 3. *Instit. de libert. Novell.* 78. [26] Alia est Junia Petronia vel Petronia de libertate. *l.* 24. *ff. de manumiss.* [27] Vide *C. de Latina libertate tollend.* [28] §. 1. *Institut. de libert.* Latini aut per epistolam, aut inter amicos, aut convivii adhibitione manumittebantur, vide Cujum 1. §. 3. Hosce manumittendi modos Theophilus *dictis* §. κεφ τοῦ appellat φυσικῶς, quibus opponit *dictis loco* ὑπομοῦ τῶν ἐπιλοιπῶν. [28] Vide *C. de dedititia libert.* [29] Nam fugitivos folebant plerumque pœnæ causa notis compungere. [30] *l.* 43. *ff. de fideicommiss. liber.* vel alio, ejus justa aut rarihabitatione, Paulus 4. *sentent.* 12. §. 8. Aliud si ab herede, Paulus 4. *sentent.* 12. §. 4. Quid si a communi domino. vide Paul. *ibid.* §. 5. quid si a creditore? sunt quoque. *Paul. libitate* §. 6. Quid si domini furiosi aut pupilli jussu? Non fient dedititii. Paulus *ibidem* §. 7. [31] Στίγματα κατὰ τὸ σωμάτιον. Theophilus §. τῶν δ' ἀπολυθέντων. *Institut. de libertinis.* vide Cujum 1. §. 3. [32] Aliud si innocentes, Paulus 4. *sentent.* 12. §. 3. [33] Publicam scilicet, Theophilus *ibidem*, alias, privatus carcer non impediret, nisi vincula fuissent injecta. *l.* 216. *ff. de verb. signif.* [34] Non idem fuit, si dominus servum ab honore ministrandi vel administrandi removisset. *l.* 51. *in fin. ff. de manumiss. testam.* [35] §. 3. *Inst. de libert.* [36] Sentia §. 11. *in fin. ff. de manumiss. testam.* [37] Ita etiam manumittitur, cum ad statutam ætatem pervenerit. *l. ult. ff. de rebus dubiis.* id est, Cum servus erit 30. annorum, liber esto. *l.* 39. §. 2. *ff. familiæ herciscundæ l.* 46. *ff. de manumiss. testamen. l.* 13. §. 5. *ff. de statuliberis.* [38] §. 4. *Instit. quibus ex caus. manumitt.* [39] Theophilus *Institut. quibus ex caus. manumitt.* Consilium definivit συνέδριον seu consessum spectabilium virorum statis diebus coëuntium. Consilium autem hic intelige, Prætoris, Romæ: Præsidum, & consensuis in provinciis, Theophilus *dictis locis.* [40] A Prætore scilicet. [41] Si ita est, turpe non fuit, senatorem Prætori adsidere. [42] A Præsidibus scilicet & proconsulibus. [43] Ita dicti quod per eos quisque debitum, id est, jus suum recuperet. Hi adsidebant Præsidi aut Prætori sedenti pro tribunali in provinciis, Theophilus *dictis locis.* [44] §. 1. *Institut. quib. ex caus. manumit.* Cujus 1. *Institut.* §. [45] Ratio dubitandi fumitur ex § 12. J. *eodem.* [46] §. 1. *Institut. quibus ex caus. manumit.* id autem species est ignominiæ. *l.* 26. *ff. de fideicommiss. liberis.* [47] Ordo scripturæ attenditur. *l.* 24. §. 17. *ff. de fideicommiss. liberis.* [48] Cajus 1. *Instit.* §. 6. *Instit. quib. ex caus. manumit. in princ. c.* 9. §. 3. adde *tit. ff. qui & a quibus manumiss. liberi non sunt, & ad l. Ælian Sentiam.* [49] Qui servum in habet Bonitarius a Theophilo dicitur *Institut. de libertin.* [50] Quod civis a cive comparat, nec mancipatum, aut cessione in jure accipit, aut necdum usucepit, id in bonis non habet: sed jure Quiritium tantum. [51] Duplex dominium. Naturale quod in bonis ejus dominus Bonitarius *supr. eodem.* Legitimum, seu jure: Quiritium, cujus dominus: Jure Quiritium *ut hic.* Quiritium habet dominium, pleno jure dominus. [52] Mancipatio ut fieret, vide *tit.* 19. §. 3. J. [53] Cessio in jure ut fiat, vide *tit.* 19. §. 9. & 10. J.

[54] Quemadmodum quis dominus fieret usucapione, vide *tit.* 19. §. 8. J. [55] Theophilus *dictis locis de libert.* [56] Nisi tutoris autoritate, quin, sine tutoris autoritate si jus habebat liberorum, vide fragmentum juris veteris evulgatum a Pithræo. de fœminarum tutela dixi ad leges duodecim Tabularum *libro* 2. [57] Hodie non adcrescit, & ita hic locus, ut & alius Pauli 4. *sent.* 12. §. 1. abrogatur §. *pen. Inst. de donat. & l.* 1. & 2. *C. de communi servo.* [58] Veteri jure, proprietarius servum manumittendo, dominium amittebat: interim tamen dum usufructus durabat, status manumissi erat in pendenti. *l.* 9. *in fin. ff. de her. instit.* nisi ipse usufructuarius manumissioni consensisset (tunc enim servus fiebat liber. *l.* 2. *ff. de manum. vindicta*) aut si proprietarius proprietatem servi ipsi usufructuario reliquisset una cum libertate. *l.* 6. *ff. de manum. test.* Hodie manumissus a proprietario servus, fit liber, usufructuario necessitatem habente manumittere, accepta prius fui usufructus justa æstimatione. *l.* 1. §. 2. *C. de communi servo.* [59] Quia nihil ab herede relinqui potest. Paul. 3. *sent.* 6. §. 2. & hæc prima ratio dubitandi fuit veteribus. [60] Quia testamenta accipiunt vim ab institutione heredis. §. 34. *Inst. de legat.* & hæc fuit secunda ratio dubitandi veteribus. [61] Hodie hoc abrogatum est. §. 34. *Inst. de legat.* Cur ita? Incivile est scripturæ ordinem sequi, testatoris autem voluntatem spernì. *d.* §. 34. [62] Hodie valet. *d.* §. 34. *in fin.* [63] Præfecti ærarii heredes fint. locum restituit. Movetur, Quod præfectorum ærario fuerit, bona, quæ fisco deferebantur, spernere vel ignoscere. *l.* 4. §. 20. *ff. de fideicom. liber. l.* 33. *ff. de jure fisci.* 64 *l.* 23. *l.* 25. *l.* 58. *ff. de manumiss. testam.* [65] Vid. *d. l.* 58. *tit.* 22. §. 1. J. *eod.* [66] Vel intra tempus additionis. hi enim defuncti videntur fuisse. [67] Fusia, vide Paul. 4. *sent.* 14. *ad l. Fus. Can.* [68] De numero servorum testamento manumittendorum Cajum 2. adde §. 7. *Institut. quibus ex caus. manumit.* [69] Cajus *d. loco*: Paul. *d. loco*: Vopiscus *in Tacito.* Servos manumisit intra centum tamen, ne Caninam transire videretur. Quid juris, si supra statutum numerum, manumiss fuisset? receptum eos liberari, qui primo loco scripti fuissent. *l.* 83. *in fin. ff. de hered. instituend.* Cajus *d. loco* §. 2. Quid si in orbe id est permixte scripti? omnium impediebatur libertas. *l.* 42. 43. *ff. d. tit.* nisi erant liberi. Cajus *d. loco* §. 3. Quid si codicillis quibusdam libertates datæ? jus codicilli, testamentario cedebat. Paul. 4. *sent.* 14. §. 2. [70] Nominatim videtur liber esse jussus, qui vel ex artificio, vel officio, vel quolibet alio modo evidenter denominatus est. vid. *l.* 24. *ff. de manumiss. testam.* Paul. 4. *sent. ult.* §. 1. §. 25. *in fin. Inst. de leg.*